

LJILJANA KOLENIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek
kolenic@ffos.hr

RIJEČI IZ ZNAČENJSKOGA POLJA RIBOLOVA I ŽIVOTA UZ RIJEKU

Poznata je veza između života i životnih potreba i leksika. Govornici slavonskoga dijalekta žive uz velike rijeke Savu, Dravu i Dunav ili između njih. I izvan hrvatskih državnih granica, uz rijeke rasprostire se slavonski dijalekt (u Bosni i Hercegovini uz Savu oko Orašja, u Srbiji u zapadnoj Bačkoj u Podunavlju). Stoga govornici slavonskoga dijalekta znaju brojne lekseme iz značenjskoga polja ribolova, plovidbe rijekom, plovila i sl. Članak govori o nekim opće poznatim leksemima iz općega leksika govornika slavonskoga dijalekta koji žive uz rijeke.

Članak je potaknut *Senjskim rječnikom* Milana Moguša, osobito autorovim poznavanjem leksika iz značenjskoga polja života uz more. Milan Moguš objavio je 2002. godine *Senjski rječnik* u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Matice hrvatske iz Senja. U *Predgovoru* autor kaže da je zapisao i one riječi koje je čuo od ljudi “koji su bili rođeni u posljednjim desetljećima devetnaestoga stoljeća” i koje s današnjega stajališta djeluju zastarjelo. Rječnik Milana Moguša sadrži sve osobine znanstvenoga rječnika: on ima gramatičke oznake, značenje, posebno su označeni homonimi superskriptom, posebnu vrijednost čine rečenice živa govora u kojima se riječi potvrđuju. Ne treba posebno upozoravati na to da su riječi akcentirane, a akcentirane su i rečenice izvornih govornika kojima se potvrđuju natuknice. Ako je natuknica sastavnicom frazema, navodi se i akcentirani frazem i primjer rečenice u kojoj je frazem potvrđen. Svaki je rječnik što ga napiše jedan autor u određenom smislu i rječnik autorova odabira riječi jer i sam Milan Moguš kaže:

Spomenutomu ilustrativnomu rječniku nije bila svrha da u punini obradi senjski leksik jer leksički opis kojega govora, odnosno jezika nije nikada završen.

Premda ni jedan rječnik nije nikada završen, možemo reći da *Senjski rječnik* Milana Moguša sadrži dragocjenu i opsežnu leksičku građu raznovrsnih značenjskih polja. Izdvojit ću ovom prigodom samo neka: senjska osobna imena, nadimci i prezimena (*Brācò Mòguš, Ĵèlè Žūnička, Ĵurica Krājač, Ĵòsò Ĵūrčić, Pāvè Zūrac, Šīma Būtorac*), dijelovi Senja (*Alěj, Dvorāc, Gorīca, Lōpica*), područja oko Senja (*Nēhaj, Kiradija, Vēlebit*), zanimanja (*kirijāš, lavorānta, pāltarica, kamarijēr, žūpnik*), životinje (*jārac, pās, pūrman, šīmija, žūška*), biljke (*angūrija, javorīka, kostānj, pēršin, peverūn, rōžica*), ljudske osobine, tjelesne i duševne (*dobričina, sēd, lažljīvica, rugobā, siromāh*), blagdani i vjerski običaji (*Božić, Ĵūrjeva, Pepēlnica, korīzma*), dijelovi tijela (*jezik, lābrnja, rūkā, žīla, žūč*), odjeća i obuća (*kīklja, kožūn, kalcēta, šjārpica*), stvari, oruđa (*krānp, kračūn, kotāl, kredēnca, kōštalice, lavandīn*), jelo (*jūhā, kīfljin, palačīnka, palēnta*), vrijeme i vremenske prilike (*lebīč, burīn, kišurīna*), radnje, stanja i zbivanja (*košit, koštāt, koīt, krampāt, lavorāt, largāt se, lēc*), građevinarstvo (*palāc, parapētič, parēd, sālā, salīž, škalināda*) ... Posebno pak fascinira u *Senjskom rječniku* broj riječi iz značenjskoga polja života na moru. Senj je grad u Hrvatskom primorju, dakle na obali *Ĵadranskoga mora*, pa se očekuje u *Senjskom rječniku* primorski leksik, ali brojem leksema doista zadivljuje jer je riječ o općem leksiku. Tako Milan Moguš nabraja brojne vrste morskih riba (*arbūn, cāca, golāc, rūnbac, pīc, pāga, pās, puzāvica, sardēla, šārag, šarānj, zubāc*), mnogo leksema vezanih uz ribarenje (*jastogēra, jēška, panēl, panelāt, peškāt, sāk*), različite vrste brodova i barki te dijelove istih (*anēl, jarbūl, jargōla, lāte, pāndul, fērsa, pajēt, pajōl, pāta*), leksik iz značenjskoga polja mora i obale (*krāj, pūnta, rīva, salbūn, šīka, bunāca*) itd.

Budući da je riječ o općem rječniku, a ne primjerice o pomorskom ili ribarском, jasno je da je onima koji žive uz more bitno da razlikuju mnogo vrsta morskih riba, brodova, barki, dijelova plovila, načina ulova ribe premda nisu poslom vezani uz takva područja zanimanja.

Potaknuti rječnikom našega slavljénika, profesora Milana Moguša, valjalo je istražiti koliko je život uz slatku vodu utjecao na leksik, i to onaj u unutrašnjosti Hrvatske, u slavonskom dijalektu.

Slavonski dijalekt ostvaruje se u velikom dijelu Slavonije, zapadnom Srijemu, velikom dijelu Baranje te izvan hrvatskih državnih granica u mjestima zapadnobačkoga Podunavlja u Srbiji te u istočnoj Bosni oko Orašja i u određenim mjestima u Mađarskoj. Bolje bismo odredili rasprostiranje slavonskoga dijalekta ako kažemo da se on ostvaruje uz velike rijeke: Savu, Dravu i Dunav ili između njih¹. Ne treba posebno upozoravati na povezanost leksema sa ži-

¹ Samu Slavoniju u antičko su doba zvali Interamnia (uz Pannonia Savia), što hrvatski pisac iz Slavonije u 18. st., Matija Antun Reljković, prevodi u Pridgovoru svojoj gramatici kao *Medvodamna*. (Reljković 1767). I poznati stihovi u *Statiru* Matije Antuna Reljkovića govore

votom i životnim potrebama. Kako mnogo mjesta slavonskoga dijalekta leži uz velike rijeke, između velikih rijeka i kako je život govornika slavonskoga dijalekta povezan s tim rijekama, posve je prirodno da je leksik govornika slavonskoga dijalekta bogat nazivima iz značenjskoga polja života uz rijeku (ribolova, plovljenja, biljnoga i životinjskoga svijeta koji obitava uz vodu). U ovom će se članku govoriti o nazivima iz značenjskoga polja života uz rijeke na temelju terenskih istraživanja nekoliko mjesnih govora: posavskoga (Siće, Davor), podravskoga (Podravski Podgajci) i podunavskoga (Bački Monoštor, Sonta). Pomoć su u tom istraživanju bili rječnici Emine Berbić Kolar za mjesto Siće u knjizi *Sićanske riči* (Berbić Kolar, Kolenić 2014.), nedovršeni rječnik Bačkoga Monoštora autorice Marije Šeremešić te članak Marije Znike *Drava – ribe i ribolov* u Šokačkoj riči br. 7 (Znika 2010.). Dosta smo vrijednih podataka o “savskom” leksiku dobili i od *Davorskoga leksika*, riječi što su ih skupili učenici Osnovne škole Matija Antun Relkovića iz Davora, a koji se nalazi na mrežnim stranicama http://www.os-mareljkovic-davor.skole.hr/?news_id=795. Dakle, riječ je o općim rječnicima odnosno o svakodnevnim riječima kazivača koji žive uz rijeku, a ne o leksiku ljudi koji se poslovno bave nekom djelatnosti vezanom za rijeku (primjerice profesionalni ribiči, djelatnici na brodu i sl.). Obavijesti o navedenim nazivima iz mjesnoga govora Sonte u zapadnobačkom Podunavlju uglavnom su prema zapisima Ruže Silađev *Šokica pripovida* (Silađev 2011.).

Leksik slavonskoga dijalekta koji se odnosi na život uz rijeku može se podijeliti u nekoliko osnovnih značenjskih polja: imena voda (rijeka) te nazivi za obalu, nazivi za plovila, za ribe, ribolov, pribora za ribolov, zanimanja, životinje i biljke uz vodu.

Velike rijeke koje protječu kroz Hrvatsku, a koje se spominju i u hrvatskoj himni, uglavnom imaju ona imena u mjestima uz njih na koja smo već navikli i koja su zabilježena i u većini općih rječnika: To su *Sáva*, *Dráva* i *Dùnāv*. U Sonti Dunav zovu *Dùnōv*, a u starijim tekstovima često za Dunav nalazimo ime *Dunaj* (primjerice u navodu iz Reljkovićeva *Satira: Od istoka Dunaj voda pliva*.)

Ukratko ćemo nešto reći o mjestima iz kojih smo izdvajali lekseme.

Mjesto Siće nalazi se u zapadnoj slavonskoj Posavini, u Brodsko-posavskoj županiji između autoceste Bregana-Lipovac i rijeke Save, 2 km jugoistočno od Nove Gradiške, 3 km južno od Nove Kapele. Ime je mjesta u množini i

---

o omeđenosti Slavonije vodama, Savom, Dravom, Dunavom i Ilovom: *Na priliku zemaljskoga rajja/ rike teku sa četiri kraja:/ Od istoka Dunaj voda pliva/ Od zapada studena Ilova,/ Od ponoći Drava voda miče/ Kod Almaša u Dunav utiče,/ A od podne Sava voda teče/ I u Dunaj o Biograd češe.* (Reljković 1762.).

sklanja se po sklonidbi imenica e-vrste (u Sičama). Govor mjesta Siče zaštićeno je kulturno dobro rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Govor mjesta Siče pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, posavskom poddijalektu. Govor je ikavsko-jekavski prema pravilu da dugo jat daje *i*, kratko jat daje *je* (*lípa đevõjka*). Naglasni se sustav sastoji od pet naglasaka, tri stara (˘, ˆ, ˜) i dva nova (´, `). Mještani se bave poljodjelstvom, ribolovom, rezbaranjem. Budući da je riječ o posavskom mjestu, očekivano ima dosta riječi iz značenjskoga polja života uz rijeku Savu.

Davor se nalazi u slavonskoj Posavini, u Brodsko-posavskoj županiji, 52 km zapadno od Slavonskoga Broda. Davor ima također petonaglasni sustav (˘, ˆ, ˜, ` , ´). Odraz je jata ikavski (svaki jat daje *i*) kao i u ostalim mjestima u zapadnoj slavonskoj Posavini s iznimkom mjesta Siče koje je ikavsko-jekavsko. I Siče i Davor sela su u zapadnoj slavonskoj Posavini. Davorski govor pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, posavskom poddijalektu.

Podravski Podgajci nalaze se u slavonskoj Podravini, na granici s Mađarskom. U sastavu su grada Donjega Miholjca. Govor mjesta Podravski Podgajci pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, podravskom poddijalektu. Odraz je jata ekavski kao u svim slavonskopodravskim govornima slavonskoga dijalekta, a naglasni je sustav uglavnom četveronaglasni: tri stara naglasaka (˘, ˆ, ˜) i jedan novi (´). U novijim se proučavanjima bilježi i (̀) naglasak (Kapović 2008.) U Podravskim Podgajcima mještani poznaju *Stãru Drãvu* i *Nõvu Drãvu*. *Stara Drava* teče na mjestu gdje je nekada tekla Drava dok joj mještani nisu promijenili tok, a *Nova Drava* je ona koja je nastala promjenom toka Drave. Umjetno načinjena pregrada od kamenja i drva za skretanje rijeke u Podravskim se Podgajcima zove *repin*, a *Staru* i *Novu Dravu* spaja kanal kojega mještani zovu *bogãz*. Ustava kojom se regulira protok vode iz *Stare* u *Novu Dravu* zove se *šlãjs* (o nazivima u Podravskim Podgajcima v. u Znika 2010.)

Bački Monoštor smješten je u zapadnoj Bačkoj (Vojvodina, Srbija) uz Dunav, blizu granice s Hrvatskom i nedaleko od granice s Mađarskom (gotovo na srpsko-mađarsko-hrvatskoj tromeđi). Govor mjesta Bački Monoštor pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, zapadnobačkoj skupini govora. Govor ima četiri naglasaka: tri stara naglasaka (˘, ˆ, ˜) i jedan novi (´). Mještani Bačkoga Monoštora nekada su živjeli uz sam Dunav, ali on je promijenio svoj tok tako da su mještani ostali živjeti uz rukavce Dunava i bare. Sam Dunav, odnosno glavni tok Dunava koji je udaljen do pet kilometara od sela, mještani zovu *Žívi Dũnav* (to je onaj koji je skrenuo tok), a brojni rukavci kojima je selo okruženo u mjestu se zovu *dunãvci*. Bački je Monoštor kao otok koji je sa svih strana okružen rukavcima *Dunava* (*dunãvcima*) pa se do njega može doći samo preko mostova. Zato ga zovu i “selom na 7 Dunava”. Bački su Hrvati

ikavci, i oni koji govore “šokački”, tj. slavonskim dijalektom, i oni koji govore “bunjevački”, tj. novoštokavskim ikavskim dijalektom. Bački Monoštor pripada slavonskom dijalektu štokavskoga narječja, kao što je već rečeno.

Sonta je smještena u zapadnoj Bačkoj u Vojvodini (Srbija), nedaleko Dunava (*Dunova*). S druge je strane Dunava hrvatsko mjesto Erdut. Pripada istom tipu govora kao i Bački Monoštor, a to je ikavica slavonskoga dijalekta.²

Sva mjesta uz rijeku poznaju riječ koja znači nasip. U zapadnoj slavonskoj Posavini (Sičama i Davoru) to je *sîp*. U zapadnoj Bačkoj, u Bačkom Monoštoru i Sonti te u još nekim mjestima, za nasip se rabi turcizam *běnt*.³ Većina slavonskih mjesta rabi riječi koje u korijenu imaju *sip*: *sip* u Slavonskom Kobašu⁴ (uz *bajer*), *sip* i *násip* u Sibinju, *năspa* u Podravskim Podgajcima, *násap* u Đurićima, *násip* u Vrbanji. Korijen *sip* može biti bez sufiksa i prefiksa, a često ima prefiks *na*. Osim turcizma *běnt*, za nasip, u nekim se mjestima rabi i turcizam *băjer*, primjerice u Slavonskom Kobašu (uz *sip*). U Davoru je pak *bajer* ‘obala uz rijeku’, a *sip* je ‘nasip’ (kao što smo već naveli). Zanimljivo je da sam turcizam *bajer* znači ‘brijeg, obala, uzbrdica, strmina’ prema Klaićevu rječniku stranih riječi (Klaić 1972.), a jezera u Hrvatskoj često se zovu *Bajer* (primjerice u Osijeku, Bizovcu, Vinkovcima, kod Fužina u Gorskom kotaru).

Velike rijeke imaju i kanale koji se u govorima slavonskoga dijalekta zovu: *šamac*, *bôgaz*, *kanâl*.

Obala uz rijeku u mnogim se mjestima zove jednostavno *krâj*, ali i *băjer*, *kômac* ‘okomita riječna obala u slavonskoj Posavini’, *bešûnk* (u Sonti). U Sonti, koja leži na Dunavu (*Dûnovu*) sa srpske strane, mjesta s hrvatske strane su prijeko rijeke, *prîko* i *isprîka*. Tako je njima Hrvatska *prîko*.

U govornika slavonskoga dijalekta česti su u ovim značenjskim poljima mađarizmi. Tako je *văgăš* naziv za duboku kolotečinu u slavonskoj Podravini. Mađarizam *čâklja* u Posavini znači motku za izvlačenje predmeta iz vode.

U svih su govornika slavonskoga dijalekta česti turcizmi pa i u riječima iz značenjskoga polja života uz rijeku. Gotovo svi rječnici spominju turcizam *ćuprîja*, dakle most bez kojega je nemoguće zamisliti život uz rijeku. U nekim mjestima slavonske Posavine *ćuprîja* znači uz ‘veliki most’ i ‘mostić preko kanala ispred kuće’, a u nekima je *môst* naziv za ‘velike mostove’, a *ćuprîje* su ‘mostići’, obično preko kanala pred kućom. U Bačkom Monoštoru razlikuju

² O nazivima iz Sonte v. u Silađev 2011. NIU »Hrvatska riječ« iz Subotice.

³ *Bent* za ‘nasip’ rabe i Osječani.

⁴ Zahvaljujem svojim prijateljima iz Bačkoga Monoštora (Marija Šeremešić), Sonte (Ruža Silađev), Vrbanje (Ivica Ćosić Bukvin) te Josipu Jagodaru (Slavonski Kobaš), Maji Živić (Sibinj), Blanki Došen (Osijek), Dariju Dec (Đurići), Marijani Pađen Jurišić (Pribiševci) i ostalima na pomoći u prikupljanju naziva.

ćuprĳju ‘most’ od *ćuprĳške* ‘mostića’. Turcizam *ilimān* znači ‘veliki vir’ i čuje se kao leksem u slavonskoj Podravini.

Po rijeci se plovi, ali i gazi, posebno u plićaku. Za to postoje riječi *gāckat*, *břčkat*, *logmārit* (u Bačkom Monoštoru).

Kad vodostaj raste, rijeka se peni pa u Podravskim Podgajcima kažu da *ĳde pĳna*.

Nazivi za zanimanja u životu uz rijeku jesu: *ladār* ‘čovjek koji radi na lađi’, *alās* ‘riječni ribar i ribar koji vuče mrežu’, *skeledžĳja* ‘splavar’, *krmānaš* ‘kormilar’, *bentāroš* ‘čuvar *bĳnta*, tj. nasipa’. *Alas* u Davoru nije bilo koji riječni ribar, nego ‘osoba koja vuče mrežu’.

Dosta je naziva za osobu koja se bavi ribolovom. A glagol koji znači loviti ribu u slavonskom dijalektu glasi: *pĳcat*, *ĳdit* ‘loviti ribu udicom’, *plāviti* ‘loviti ribu mrežom po površini’, *alāsiti* ‘loviti ribu vučenjem mreže kroz rijeku’, *vĳdit* ‘dugo ribariti bez obzira na ulov’, u sl. Podravini, s protetskim *v*.

Poznate su riječne ribe *smĳđ*, *šāran*, *šĳĳka*, *sĳm*. Manje su poznate onima koji ne žive uz rijeku *kesĳga*, *ĳikĳv*, *ĳkun*, *pāsĳak*, *babĳška*, *bĳlja*, *bandār*, *ĳklĳja*, *belĳca*, *kāras*, *bĳša*, *bucĳv*, *kĳder*, *terpĳĳc*, *crvenpĳrka*...⁵ Riblja kost je u nekim mjestima *bĳda*, a mriješćenje ribe *bĳĳe*.

Različiti su pribori za hvatanje ribe. U Sičama u zapadnoj slavonskoj Posavini *řibalov* nije ribolov kao u standardnom jeziku, nego znači pribor za hvatanje ribe. Osim *ĳdice*, u pribor za hvatanje ribe tu se još rabi *bacālo*, *bjelovāĳa* ‘vrsta torbe u koju se stavlja ulovljena riba’, *bĳĳkalica* ‘pribor za primamljivanje ribe’, *stajaĳĳca* ‘vrsta ribolovne mreže’, *vlāk* ‘ribarska mreža’, *vratilce* ‘pribor za pletenje mreže i vršika’, *vřšika* ‘vrša, ribolovna košara koja ima drvene obruĳe’, *merĳv* ‘mreža na držalu za vađenje ribe’. U nekim se mjestima ‘pribor za primamljivanje ribe’ zove *bĳĳkalica* (npr. Siĳe u zapadnoj slavonskoj Posavini), a u nekima *bĳĳkalo* (također zapadna slavonska Posavina, Davor). U nekim mjestima pribor za hvatanje ribe zove se *bācanj* (Baĳki Monoštor, zapadnobaĳko Podunavlje), a u nekima *bacālo* (Davor, zapadna slavonska Posavina, Siĳe, zapadna slavonska Posavina). Rijeĳ je o istim korijenima rijeĳi, ali su sufiksi različiti. U primjerima *bĳĳkalica* – *bĳĳkalo* sufiksi su *-alica* odnosno *-alo*, a u primjerima *bācanj* i *bacālo* sufiksi su *-anj* odnosno *-alo*.

Vřšika kao ribolovna mreža poznata je u svim krajevima slavonskoga dijalekta (u Davoru je zabilježena kao *vřška*), a i u ostalim hrvatskim krajevima uz vodu. Standardni je leksem *vřša* koji se također javlja u mnogim hrvatskim krajevima, primjerice i u Senju (Moguš 2002). Gotovo sva mjesta uz rijeke

⁵ Dakako da stručnjaci za slatkovodne ribe znaju mnogo više slatkovodnih riba, ali tu je navedeno samo ono što smo ĳuli od kazivaĳa. V. primjerice na mrežnim stranicama <http://www.srd-ludbreg.hr/index.php/slatkovodne-ribe>.

rabe za vrstu ribolovne mreže naziv *vlâk*. *Vlak* za ribolovnu mrežu zapisuju i neki kajkavski rječnici, primjerice rječnik Svetoga Đurđa (Belović – Blažeka 2009.).

Najzanimljiviji je u tom smislu naziv *bârka*. *Barka* je talijanizam. U primorskim krajevima barka znači ‘čamac, brodica’. Leksem *bârka/bârka* postoji i u slavonskom dijalektu. Značenje te riječi jest ‘skladište za ribe’ u Sićama, ‘drvena kutija koja je usidrena u rijeci za čuvanje ulovljene ribe’ u Davoru, odnosno ‘veliki drveni čamac u kojem se držala na životu ulovljena riba’ u Bačkom Monoštoru. Dakle, *barka* nije običan čamac ili brodica, nego je u slavonskom dijalektu barka ‘drveno skladište/čamac za čuvanje žive ribe’.

Kad smo kod plovila, u slavonskom dijalektu sva mjesta poznaju naziv *čamac/čamãc* za ‘manje plovilo na rijeci (ili jezeru)’. Osim toga uobičajenoga naziva za plovilo, u nekim se mjestima za ‘veliki riječni čamac’ kaže *ajov/hajôv*. Po rijeci još plovi: *šlêp* ‘plovilo za prijevoz tereta’, *skêla* ‘splav’, *lâda* ‘brod’, *deregljja* ‘mali riječni brod, vrsta skele’. Mali je ribarski čamac u slavonskim govorima *čikli*, *čikl* i *čiklja*, parobrod se u Sićama zvao *dãmsit*. Veliki čamac u nekim je mjestima slavonske Posavine *korãb*. U mnogim mjestima uz rijeku u slavonskom dijalektu nalazimo naziv *ispol* za drvenu lopaticu za izbacivanje vode iz čamca (standardni je oblik *ispolac*). Dijelovi čamca također su poznati žiteljima uz vodu. Tako je *bôljak* ‘rebro čamca’, *êgija* je također ‘rebro čamca i kostur’, *baùša* je ‘ručica na veslu’, *lenger* je ‘sidro’, *kormãn* je ‘kormilo’.

Još bismo mogli nabrojiti veliko bogatstvo biljaka i životinja, ali ovom prigodom ne ćemo navoditi i te nazive.

Zaključno se može reći da su govornici slavonskoga dijalekta životom i životnim potrebama vezani uz velike hrvatske rijeke, ali i manje rijeke, potoke i jezera. To se odražava i na izbor leksika. Ovom smo prigodom izdvojili samo one riječi koje su iz “slatkovodnoga” leksika, a koje poznaje gotovo svaki mještaniin slavonskoga dijalekta koji živi uz Savu, Dravu ili Dunav. Svi stanovnici slavonskoga dijalekta znaju nazive za različite vrste plovila po rijeci, za ribe i ostale životinje koje u rijeci žive, za ribolovni pribor i način ulova ribe, nazive za biljni i životinjski svijet u rijeci i pored rijeke.

Mnogo je domaćih i udomaćenih naziva koji u značenjskom polju rijeke i života uz rijeku imaju drugačija značenja od opće poznatih značenja, ili su manje poznati govornicima koji ne žive uz rijeku: *ribalov* ‘pribor za hvatanje ribe’, *sip* ‘nasip’, *òcik* ‘okomita obala uz rijeku’, vjerojatno *od+sêk*), *krâj* ‘obala’, *bacãlo/bãcanj* ‘pribor za hvatanje ribe’, *bùckalo* ‘drveni pribor za primamljivanje somova’, *vlâk* ‘vrsta mreže za lov ribe’, *belica* ‘vrsta ribe’, *plãvit* ‘mrežom po površini loviti ribu’, *bjelovãča* ‘vrsta torbe u koju se stavlja ulovljena riba’, *lãnjak* ‘riba’, *crvenpêrka* ‘riba’, *údit* ‘loviti ribu’, *vratilce* ‘pribor za pletenje mre-

že i vršika', *būrat se* 'pluskati po vodi, za ribu koja iskače izvan vode kaže se da se *bura*', *stajačica* 'vrsta ribolovne mreže', *vršika* 'vrša, ribolovna mreža'. Svi su ti nazivi ne samo domaći, nego i udomaćeni u hrvatskom jeziku jer su njihovi korijeni poznati u hrvatskom jeziku i od njih možemo stvarati nove riječi sufiksima i prefiksima. Primjerice s korijenom *kraj* u hrvatskom se jeziku tvore različite vrste riječi prefiksima i sufiksima ili slaganjem (pokraj, nakraj, krajnost, krajnji, pokrajina, krajozbraz, krajolik).

Od tuđica, u slavonskom su dijalektu najčešći germanizmi, turcizmi i mađarizmi, što je potvrđeno i u značenjskom polju života uz slatku vodu. Germanizmi, turcizmi i mađarizmi ujedno su i određeno povijesno naslijeđe i dijelom su autohtonoga dijalekta kao takvog. Riječ je o višestoljetnom međusobnom jezičnom utjecaju jezika koji su bili ili su još uvijek u dodiru.

Germanizni se javljaju i u značenjskom polju života uz rijeku. Neki su poznati većini sjevernohrvatskih krajeva poput riječi *šlèp* 'riječno teretno plovilo', u nekim mjestima i *šlèper*, ali ima i manje poznatih u značenju koje je navedeno uz riječi: *gànk* 'brodski gaz', *kéder* 'vrsta ribe', *dãmsit* 'parobrod', *špígla* 'dio ribarske mreže'.

Neke riječi, osobito turcizmi, danas su poznati i u općem leksiku poput *čamac*, *skèla*. No, osim opće poznatoga turcizma *čamac*, u govorima kazivača uz slatku vodu dobro su poznati i drugi turcizmi poput *bènt* 'nasip', *čuprja* 'most', *ègije* 'rebra lađe', *lènger* 'sidro', *bògaz* 'tjesnac, kanal', *limân* 'veliki vir', *bàjer* 'nasip, obala uz rijeku', *budžàčić* 'manje jezero koje nastaje nakon izlivanja rijeke' itd.

Iznenaduje velik broj mađarizama. U sjevernim hrvatskim krajevima očekuju se mađarizmi (kao što se u južnim hrvatskim krajevima očekuju romanizmi). Obično se mađarizmi vežu uz značenjska polja vojske, crkve i svakodnevnoga života (v. Nyomarkay 2006.). Premda je za one koji žive uz rijeke i slatku vodu svakodnevni život i ribarenje, plovidba i ostalo što se veže uz život uz rijeku, manje se spominju mađarizmi baš iz toga značenjskoga polja. Istvan Nyomarkay spominje da je i Jakov Mikalja zapisao mađarizam *alov*, *halov* za ribolovnu mrežu. To znači da je i u tom "južnohrvatskom" rječniku zapisan mađarizam za značenjsko polje ribolova. Mađarizama ima i na sjeveru slavonskoga dijalekta (slavonska Podravina, Baranja, Podunavlje), dakle na onim područjima koja graniče s Mađarskom ili su joj bliže, ali i na jugu slavonskoga dijalekta (slavonska Posavina), što znači da je nazivlje koje se odnosi na život uz slatku vodu prošireno na cijelo područje na kojem se slavonski dijalekt govori. Od mađarizama izdvajamo: *alàs* 'riječni ribar, ribar koji vuče mrežu', *ajov* 'veliki ribarski čamac', *čikli*, *čikl* i *čiklja* 'mali ribarski čamac', *čáklja* 'motka s kukom za povlačenje udaljenih predmeta iz rijeke', *čikòv* 'vrsta ribe', *bandâr*

‘vrsta ribe’, *deregljija* ‘mali riječni brod’, *kesèga* ‘vrsta ribe’, *kormân* ‘krmilo’, *krmânaš* ‘krmilar’. Vjerojatno je mađarizam i *bùša*, naziv za vrstu ribe. Prema Skokovu rječniku *buša* dolazi iz mađarskoga i znači ‘zdepast, zbijen’

Riječ *agèncija* (lat.) u mjestima uz rijeku znači ‘riječno pristanište’ (primjerice Bački Monoštor). Slično je značenje i *agencije* u Senjskom rječniku Milana Moguša odnosno na moru je agencija ‘ured za prodaju parobrodskih karata’ (Moguš 2002.).

Riječ *bârka* (tal.) uz more i na moru znači ‘čamac, brodica’ (Moguš 2002.), a u slavonskom dijalektu *bârka* se također nalazi u vodi, ali slatkoj i služi kao ‘drveno skladište u kojem se čuva živa riba’, što znači da u slavonskom dijalektu *barka* ne služi za plovidbu.

Krâj i uz rijeku i uz more znači ‘obala’ uz ostala značenja. Dosta riječi u značenjskom polju života uz slatku vodu ima različito značenje od onoga koje piše u općim rječnicima standardnoga jezika. Imenica *vlâk* znači ‘vrstu ribolovne mreže’. *Rîbalov* je u Sičama ‘pribor za hvatanje ribe’. Glagol *plâvit* u “ribarskom” rječniku znači ‘loviti ribu vučenjem mreže kroz rijeku’, glagol *údit* (ili *vúdit* u slavonskoj Podravini gdje se ispred *u* javlja protetsko *v*) znači ‘loviti ribu’ ili ‘ribariti’).

Kaže se da je voda izvor života. Stanovnici uz rijeke, jezera, potoke, bare i močvare poznaju u svom općem leksiku mnoge nazive iz značenjskoga polja života uz slatku vodu. Ovom su prigodom izdvojeni samo neki nazivi, opće poznati govornicima slavonskoga dijalekta na područjima uz slatku vodu, upravo uz najveće hrvatske rijeke. Kao što svaki opći rječnik nekoga mjesta uz more mora na popisu imati i riječi iz značenjskoga polja života uz more i na moru, tako i opći rječnik nekoga mjesta iz kopnene Hrvatske mora sadržavati brojne nazive iz značenjskoga polja života uz slatku vodu.

Literatura

- *** 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika* [ur. Josip Šonje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
- BELOVIĆ, STJEPAN – ĐURO BLAŽEKA 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa. Rječnik govora ludbreške Podravine*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- BERBIĆ KOLAR, EMINA – LJILJANA KOLENIĆ 2014. *Sičanske riči*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku – Učiteljski fakultet Osijek.
http://www.os-mareljkovic-davor.skole.hr/?news_id=795
- KAPOVIĆ, MATE 2008. O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu. *Croatica et Slavica Iadertina* 4, 115–147.
- KLAIĆ, BRATOLJUB 1972. *Veliki rječnik stranih riječi*. Zagreb: Zora.
- MENAC MIHALIĆ, MIRA 2012. O akcentuaciji strizivojanskoga govora. *Nova Croatica* VI, 185–194.
- MOGUŠ, MILAN 1981. Hidronimijski ojkonomi. *Četrta jugoslovenska onomastična konferenca*. Ljubljana, 135–147.
- MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Matica hrvatska Senj.
- NYOMARKAY, ISTVAN 2006. Mađarska građa u kajkavskim rječnicima (u Habdelićevu *Dictionaru* i u Jambrešićevu *Lexicon latinumu*). *Filologija* 46-47, 217–225.
- RELJKOVIĆ, MATIJA ANTUN 1762. *Satir iliti divji čovik*. Dresden.
- RELJKOVIĆ, MATIJA ANTUN 1767. *Nova slavonska i nimačka gramatika*. Zagreb.
- SILAĐEV, RUŽA 2011. *Šokica pripovida*. Subotica: NIU Hrvatska riječ iz Subotice.
- SKOK, PETAR 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV. Zagreb: JAZU (danas HAZU).
- UŽAREVIĆ, JOSIP 2009. Novi akut na tuđicama (Gundinački govor). *Šokačka rič* 6, 23–50.
- ZNIKA, MARIJA 1997. Mađarski jezik u govoru Donje Podravine nekad i danas. *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*. Pečuh, 305–312.
- ZNIKA, MARIJA 2010. Drava – ribe i ribolov. *Šokačka rič* 7, 27–35.
- ZNIKA, MARIJA 2010. *Podgajački zvon*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Words from the semantic field of fishing and life near rivers

Summary

The connection between life, life's needs, and words are well known. Speakers of the Slavonian dialect live near or between three large rivers: the Sava, the Drava, and the Danube. The Slavonian dialect spreads along Croatia's borders both on Croatian territory and on the other side of its borders. Outside Croatia's borders, the Slavonian dialect also spreads along the river Sava in northeastern Bosnia and Hercegovina in the Orašje region, near the river Danube in Serbia in the West Bačka region, and near the river Drava in Hungary in the Baranja region. Therefore, speakers of the Slavonian dialect know a lot of lexemes from the semantic fields of fishing, river sailing, vessels, etc. This article is about some well-known words from the semantic field of fishing and life near rivers in the Slavonian dialect.

Ključne riječi: značenjsko polje života uz rijeke, leksik, dijalekt, domaće riječi, tuđice

Key words: words from the semantic field of life near rivers, lexemes, dialect, Croatian words, foreign words

Slika 1: Drveni *čamac*: skinuto s mrežnih stranica hr.wikipedia.org/wiki/Čamac

Slika 2: Drvena *barka*: Skinuto s mrežnih stranica 18. rujna 2015. (Oglas o prodaji drvenih barki danas više nije aktivan): <http://www.njuskalo.hr/mala-plovila/drvene-barke-cuvarke-ribu-oglas-8079222>